

Резюме

Мошак Г. Г. Институциональные и нормативные предпосылки частноправового регулирования доступа к железнодорожной инфраструктуре в ФРГ.

На примере немецких железных дорог рассматривается создание субъектов публичного права – органов регулирования железнодорожных отношений и соответствующего законодательства. Их функционирование обеспечивает действие частноправовых условий доступа к железнодорожной инфраструктуре, обуславливает совершенствование качества железнодорожных перевозок. Обосновывается необходимость заимствования немецкого опыта.

Ключевые слова: публично-правовые учреждения, частноправовое регулирование, совершенствование железнодорожных перевозок.

Summary

Moshak G. Institutional and regulatory prerequisites for private law regulating access to railway infrastructure in the Federal Republic of Germany.

On the example of the German railways, the creation of subjects of public law – the bodies for regulating railway relations and relevant legislation – is being considered. Their functioning ensures the operation of private legal conditions for access to the railway infrastructure, which determines the improvement of the quality of rail transport. The necessity of borrowing the German experience is substantiated.

Key words: public-legal institutions, private law regulation, improvement of rail transportation.

УДК 347.233:341.645

Н. Є. БЛАЖІВСЬКА

Наталія Євгенівна Блажівська, кандидат юридичних наук, докторант Інституту законодавства Верховної Ради України

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕНСАЦІЇ ТА РЕСТИТУЦІЇ
ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ
ПРАВА ВЛАСНОСТІ**

Визнавши право власності як одне із прав людини у Загальній декларації прав людини (ст. 17)¹, держави, однак, не прагнуть включати в міжнародні договори про захист прав людини норми про захист права власності. Так, жоден із міжнародних договорів, прийнятих з метою реалізації положень Загальної декларації прав людини та покликаних втілювати проголошені у ній права в юридичні зобов'язання, – ні Міжнародний пакт про громадянські і політичні права², ні Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права³, – не містить положень про захист права власності. Крім того, право власності спочатку не було включене в перелік прав і свобод, які охороняються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)⁴, і було включене до неї лише з прийняттям Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Перший Протокол)⁵.

При цьому гарантії права власності, закріплені в ст. 1 Першого Протоколу, не є абсолютними: норми цієї статті допускають експропріацію та інші форми позбавлення власності, а також різні форми здійснення контролю за її використанням, якщо доведено, що цього потребують суспільні інтереси та якщо норми закону (які регулюють подібні дії) є достатньо зрозумілими, щоб не було місця для подвійного тлумачення, за умови, що за відібране майно виплачується належна компенсація.

У розумінні Першого Протоколу поняття власності та майна трактується достатньо широко. Так, Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд) не лише вважає це поняття застосовним до неречових майнових прав, таких як визнані судовими рішеннями борги, патенти чи акції, а й проявляє готовність поширювати його і на деякі права щодо матеріальних благ, які не є власністю, а також на претензії з цивільних позовів, що не отримали судового вирішення. У всіх розглянутих Європейським судом справах як важливий елемент виступав сам факт наявності фактично наданих особі прав на які-небудь конкретні матеріальні блага, а не закріплення цих прав і благ у внутрішньодержавному цивільному законодавстві⁶.

У випадку встановлення Європейським судом порушення положень ст. 1 Першого Протоколу повинна бути застосована реституція, однак у Європейського суду немає такої специфічної правомочності, і обов'язок здійснити реституцію не впливає автоматично з обов'язку виконати рішення Європейського суду⁷. Зазначене підтверджується рішеннями Європейського суду у справах «Pamichalopoulos v. Greece»⁸ та «Vasilescu v. Romania»⁹. У першій з цих справ Європейський суд встановив, що найбільш ефективним способом усунення наслідків допущеного порушення є повернення землі, але вказав, що у випадку, якщо реституція не буде здійснена протягом шести місяців, позивачу необхідно відшкодувати збитки. Виконана була саме ця остання частина рішення, оскільки за твердженням влади Греції реституція була неможливою. В ін-

шій справі румунська влада стверджувала, що повернути коштовності не видається можливим, оскільки вони не були виявлені в чийось розпорядженні.

У тих випадках, коли відчуження власності здійснювалось згідно з нормами закону, але не відповідало міжнародним стандартам, позивачу також може бути присуджена виплата компенсації; у такій ситуації малоймовірним є те, що Європейський суд взагалі запропонує реституцію як можливий спосіб захисту¹⁰. Як правило, при визначенні розміру компенсації за втрачене майно береться до уваги той факт, чи відчуження майна мало на меті економічні або соціальні цілі; якщо так, то в цьому випадку присуджена сума компенсації цілком може бути нижчою повної ринкової вартості втраченого майна. Однак за певних обставин Європейський суд приймав рішення, згідно з яким потерпілому повинна була бути виплачена повна ринкова вартість відчуженого майна, зокрема, у тому випадку, коли позбавлення майна здійснювалось за відсутності законних підстав, навіть якщо воно відбувалось в інтересах суспільства¹¹.

Здійснення контролю за реалізацією права власності і перешкодження користуванню майном не обов'язково зумовлюють виплату компенсації, хоча в окремих випадках виплата такої компенсації може виявитися для Європейського суду важливим фактором при встановленні того, чи був дотриманий баланс між загальними та індивідуальними інтересами¹². Отже, компенсація може і не вимагатися, зокрема, у ситуації, коли для задоволення негайної і термінової потреби, яка виникла в результаті конфлікту чи стихійного лиха, людей тимчасово поселяють в житло, яке належить іншим особам, особливо якщо воно в конкретний момент пустує. Навіть вимога розділити своє майно із потребуєчими не буде в цьому випадку розглядатися такою, що зумовлює виникнення обов'язку компенсації. В обох випадках незручності, які завдаються власнику нерухомості, навряд чи будуть розглядатися як занадто серйозні на фоні загальних проблем. Однак ситуація може змінитися, якщо таке вселення виявиться, наприклад, довготривалим і власник буде позбавлений можливості реалізувати вартість належної йому нерухомості. Європейський суд, враховуючи соціальні міркування, може не вимагати, аби виплачена компенсація покрила, наприклад, всю суму неодержаної орендної плати, але повна відмова виплатити власнику будинку розумне відшкодування втрат розглядатиметься Європейським судом як покладення на власника житла надмірного тягаря і, безумовно, він вимагатиме, аби з того моменту, коли триваюче втручання у використання власності чи примусове вселення жильців перестало виправдовуватися соціальними потребами, виплата компенсації здійснювалась з урахуванням повної ринкової вартості оренди житла¹³.

Умовою законності будь-якого тимчасового позбавлення майна, безумовно, виступає передумова про подальшу реституцію. Коли ж таке тимчасове позбавлення майна не виправдано затягується, воно, в кінцевому підсумку, переходить у фактичну експропріацію¹⁴.

Хоча право займати житло, яке знаходиться у суспільній власності, не може у розумінні ст. 1 Першого Протоколу розглядатися як майно, виселений жилець може посилатися на право на недоторканність житла, що гарантується Конвенцією. Порушення цього права виступатиме підставою для компенсації як майнової, так і немайнової шкоди, однак, хоча найбільш ефективним засобом захисту було б у цьому випадку повернення в попереднє житло, цілком адекватним рішенням буде надання іншого рівноцінного майна. Якщо ж тимчасове чи постійне позбавлення майна супроводжувалося порушенням права на справедливий судовий розгляд чи заборони дискримінації, це, з точки зору міжнародних стандартів, безумовно, позбавить такий спосіб законності¹⁵.

Зрозуміло, що важливі колективні та індивідуальні інтереси вимагають, аби після експропріації чи після тимчасового втручання у право власності, чи застосування заходів з контролю за використанням майна була здійснена повна реституція. Проте реституція відобразиться і на тих, хто до моменту її здійснення займав вилучену у первісного власника нерухомість, особливо якщо їхнє тяжке становище стало причиною конфіскації майна.

У випадку експропріації серйозну складність для реституції може створити та обставина, що протягом періоду часу, який пройшов з моменту експропріації, титул власності, відновлення якого і є метою реституції, перейшов до третьої сторони. Тоді спроба повернути власність її попередньому власнику може потягти за собою порушення положень ст. 1 Першого Протоколу. Це, безумовно, матиме місце, якщо потерпілій стороні не буде виплачена компенсація, але навіть у випадку її виплати кожного разу необхідно буде шукати справедливий баланс інтересів. Якщо вся цінність майна зосереджена в його економічному потенціалі (наприклад, земля під забудову), необхідність повернення її попередньому власнику можуть і не визнати. І навпаки, сильні зв'язки первісних власників з цим майном (наприклад, фамільний будинок) можуть діяти на користь реституції. У випадку, коли третя сторона придбала майно за справедливою ціною, мірилом для визначення розміру компенсації виступатиме повна ринкова вартість майна. Проте якщо з'ясується, що третя сторона отримала це майно, скориставшись корумпованою практикою, може і не йтися про якусь компенсацію, за винятком оплати зроблених покращень¹⁶.

Забезпечення людей житлом очевидно слугує загальним інтересам, і доцільність виселення чи не виселення жильців, безумовно, залежатиме від конкретних обставин у кожній конкретній країні. Просте твердження власника житла про те, що приміщення є необхідним для його особистих потреб, не буде розглядатися як достатня підстава для виселення жильців – повинні бути вивчені його реальні житлові умови. Так, якщо він проживає в достатньо комфортному приміщенні, навіть з іншими членами сім'ї, то одне лише бажання проживати в більш зручних умовах навряд чи буде враховане як достатньо переконливий мотив для виселення наймачів. Це, безумовно, можна розглядати як намір віднайти справедливий баланс інтересів. Також необхідно враховувати житлові потреби самої особи, яка позбавлена власності. При цьому не завжди ро-

зумно віддавати перевагу тим, хто реально проживав у спірному житлі на момент позбавлення власності¹⁷. Так, у справі «Gillow v. United Kingdom»¹⁸ сімейній парі відмовили у праві проживати у їхньому власному будинку через те, що вони занадто довго не проживали у ньому, оскільки майже 19 років перебували за кордоном. Вони працювали за межами країни, але весь цей час мали намір повернутися в цей дім і вбачали в ньому своє постійне місце проживання. На думку Європейського суду, вони зберігали достатній зв'язок з цим житлом, щоб розглядати його як свій дім, і обґрунтування заборони на їх повернення було визнано недостатнім незалежно від перенаселеності острова, на якому цей дім розташований.

Хоча втручання у право власності протягом обмеженого періоду часу з метою подолання гострої кризи допускається і не можна не рахуватися з інтересами осіб, які тимчасово займають житло, основні обов'язки перед цими особами несе держава, а не ті, хто прагне знову вступити у володіння своїм житлом. Окрім того, видається неймовірним, аби була визнана допустимою ситуація, коли втрата майна супроводжується і втраченою доходом від його користування, окрім як на короткий період: триваюче позбавлення доходу та інших можливостей використання майна врешті-решт становитиме фактичне позбавлення власності і до такого випадку будуть застосовані норми ст. 1 Першого Протоколу.

Законодавство, яке передбачає будь-яку форму реституції або компенсацію за експропрійоване майно у випадку, якщо цього вимагають міжнародно-правові зобов'язання, повинно звертати особливу увагу на процедуру врегулювання претензій і спорів. Фінансові інтереси і права та інтереси власника є достатніми для того, щоб становити цивільні права у розумінні ст. 6 Конвенції та, як наслідок, підпадати під гарантії справедливого судового розгляду. У цьому аспекті надзвичайно важливо передбачити в законі заходи, які забезпечують розгляд справи незалежним і неупередженим судовим органом, що належним чином враховує наявні докази і особливо можливість для позивача пред'явити будь-які наявні докази в обґрунтування своїх вимог. Справедливою також повинна бути і реальна процедура розгляду справи. Вона має враховувати складнощі у зібранні доказів, які підтверджують позовні вимоги, що може вимагати певної гнучкості не лише при визначенні того, що саме має доказову силу, а й при встановленні граничних строків надання доказів¹⁹. Остання вимога, зокрема, може вимагати встановлення певного пільгового режиму для осіб, які проживають поза межами юрисдикції відповідної держави та не мають можливості для підготовки матеріалів у справі та збору доказів, а інколи навіть для того, щоб вчасно дізнатися про саму можливість подання позову. Ця обставина була врахована, зокрема, у справі «Adam v. Czech Republic»²⁰.

Необхідність вирішувати житлову проблему може змусити відмовитися від реституції, але у цьому випадку необхідно суворо дотримуватися вимог, які випливають із заборони дискримінації. Так, у справі «Simunek, Tuzilova and Prochazka v. Czech Republic»²¹ Європейський суд висловив заперечення проти закону про реституцію, який позбавляв не громадян і осіб, які не проживали постійно в країні, права на повернення майна, відібраного в період комуністичного правління. У певному розумінні ця норма є цілком зрозумілою, оскільки випливає із загального принципу, згідно з яким правом власності на землю можуть користуватися лише громадяни країни. Проте введені законом обмеження стосувалися не лише реституції, а й виплати компенсації. Існування цього альтернативного заходу відшкодування завданої шкоди означає, що відмова від дискримінації у підході до позивачів не поставити під загрозу більш загальні інтереси, оскільки навіть у випадку визнання законності позову титул власності можна і не передавати. Ще більш важливою виступала та обставина, що ця норма не враховувала умов, за яких багато людей були позбавлені свого майна: жорстокість переслідувань змусила їх тікати із країни, і конфіскація майна була або елементом здійснюваних переслідувань, або наслідком виїзду власників з країни. У таких умовах було абсолютно несправедливо позбавляти цих людей права на повернення свого майна чи на його компенсацію. Це рішення було підтвержене у справі «Adam v. Czech Republic»²².

Не менш важливим в аспекті досліджуваної проблематики є рішення Європейського суду у справі «“Україна-Тюмень” проти України»²³, в якому він наголосив, що Договірні держави, які є сторонами у справі, в принципі, вільні у виборі засобів, за допомогою яких вони забезпечуватимуть виконання рішення, яким Європейський суд констатував порушення у справі. Така дискреція щодо способу виконання рішення відображає принцип свободи вибору, якою Договірні держави користуються при виконанні свого першочергового обов'язку згідно з Конвенцією – забезпечити гарантовані нею права і свободи. Якщо з огляду на характер порушення існує можливість *restitutio in integrum*, саме держава, яку визнано такою, що несе відповідальність за це порушення, зобов'язана її забезпечити, оскільки Європейський суд не має ані відповідного повноваження, ані практичних можливостей для цього. Однак, якщо національне законодавство відповідної держави не передбачає можливості відшкодування наслідків порушення або передбачає лише часткове їх відшкодування, Європейський суд згідно зі ст. 41 має повноваження надати потерпілій стороні таку сатисфакцію, яка виявляється доцільною. Для того, щоб визначити розмір справедливої сатисфакції, Європейський суд враховує специфічні особливості кожної справи, з огляду на які він може дійти висновку, що присуд має бути меншим, ніж вартість фактичної шкоди чи понесених витрат, або що його взагалі не має бути. У цьому відношенні Європейський суд стверджує, що у справах про відібрання державою майна відмінність між «законним» і «незаконним» позбавленням майна є надзвичайно суттєвою для оцінки вимог про відшкодування матеріальної шкоди.

Таким чином, реституція і компенсація – це лише елементи підходу, необхідного для усунення завданої раніше серйозної шкоди. У багатьох випадках реституція є не обов'язковою і малозастосовною з практичних міркувань, а також сама здатна породити загрозу порушення прав інших осіб. Компенсація меншою мірою вражає тих, хто володіє спірним майном в конкретний момент, але ставить державу перед важкими еконо-

мічними проблемами, особливо на етапі переходу до ринкової економіки. Але якийсь із цих двох заходів повинен застосовуватися, інакше можуть бути порушені зобов'язання із захисту прав людини. І навіть у тих випадках, коли таких зобов'язань не існує, ці заходи можуть виявитися необхідними, аби виправдати важливі суспільні очікування. Сучасна практика Європейського суду є далекою від вирішення усіх проблем, зумовлених справами про позбавлення майна або можливості ним розпоряджатися. Навіть реституція, в принципі, як найбільш дієвий спосіб захисту, навряд чи здатна виправити страждання, зумовлені первісним позбавленням майна і роками, що слідували за цим. Проте підхід до вирішення означених проблем на сьогодні є більш зрозумілим, ніж раніше. Найбільш серйозні недоліки кореняться не в самих реституції чи компенсації, а в тому, що національні правові системи, як і раніше, не забезпечують дотримання тих прав, які проголошують.

¹ Universal Declaration of Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.universalrights.net/main/declarat.htm>

² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

³ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

⁵ Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 20 березня 1952 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_535

⁶ *Oniani Nino*. Protection of Ownership According to the European Convention on Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/4767>

⁷ *Rozakis Christos*. The right to property in the Case Law of the European Court of Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uipei.com/new/wp-content/uploads/2014/12/Athens-Property-Day-2016.-Keynote-speech.-The-Property-Right-in-the-Case-Law-of-the-ECHR.pdf>

⁸ Справа «*Paramichalopoulos v. Greece*» : рішення Європейського суду з прав людини від 24 червня 1993 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4538655>

⁹ Справа «*Vasilescu v Romania*» : рішення Європейського суду з прав людини від 22 травня 1998 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://www.legal-tools.org/doc/802877/pdf>

¹⁰ *Antsupova Tetyana*. Post-Conflict Reparation: Ukrainian Restitution Remedies for Property and Restitution Complaints before the European Court of Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kmlpj.ukma.edu.ua/article/download/88604/84478>

¹¹ *Kirchner Stefan, Geler-Noch Katarzyna*. Compensation under the European Convention on Human Rights for Expropriations Enforced Prior to the Applicability on the Convention : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mrni.eu/upload/iblock/c07/2_Kirchner.pdf

¹² *Sermet Laurent*. The European Convention on Human Rights and property rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-11\(1998\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-11(1998).pdf)

¹³ *Kriebaum Ursula*. Nationality and the Protection of Property under the European Convention on Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.univie.ac.at/intlaw/kriebaum/pub_uk_14.pdf

¹⁴ *Cornu Marie, Renold Marc-Andre*. New Developments in the Restitution of Cultural Property: Means of Dispute Resolution : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.art-law.org/centre/recherches/fns/jdiCornu-Renold-en.pdf>

¹⁵ *Kriebaum Ursula*. Nationality and the Protection of Property under the European Convention on Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.univie.ac.at/intlaw/kriebaum/pub_uk_14.pdf

¹⁶ *Coban Ali Riza*. Inflation and Human Rights: Protection of Property Rights against Inflation under the European Convention on Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://projects.essex.ac.uk/ehrr/V2N1/Coban.pdf>

¹⁷ *Kriebaum Ursula*. Nationality and the Protection of Property under the European Convention on Human Rights : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.univie.ac.at/intlaw/kriebaum/pub_uk_14.pdf

¹⁸ Справа «*Gillow v. United Kingdom*» : рішення Європейського суду з прав людини від 14 вересня 1987 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57492"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

¹⁹ *Kirchner Stefan, Geler-Noch Katarzyna*. Compensation under the European Convention on Human Rights for Expropriations Enforced Prior to the Applicability on the Convention : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mrni.eu/upload/iblock/c07/2_Kirchner.pdf

²⁰ Справа «*Adam v. Czech Republic*» : рішення Європейського суду з прав людини від 23 липня 1996 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bayefsky.com/pdf/102_czechrepublic038.pdf

²¹ Справа «*Simunek, Tuzilova and Prochazka v. Czech Republic*» : рішення Європейського суду з прав людини від 31 липня 1995 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/html/dec516.htm>

²² Справа «*Adam v. Czech Republic*» : рішення Європейського суду з прав людини від 23 липня 1996 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bayefsky.com/pdf/102_czechrepublic038.pdf

²³ Справа «*“Україна-Тюмень” проти України*» : рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2010 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_596

Резюме

Блажівська Н. Є. Особливості застосування компенсації та реституції Європейським судом з прав людини з метою захисту права власності.

Стаття присвячена аналізу особливостей застосування Європейським судом з прав людини компенсації та реституції з метою захисту права власності. Досліджується практика Європейського суду з прав людини щодо здійснення компенсації та реституції відповідно до положень ст. 1 Першого Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У статті на основі аналізу рішень Європейського суду з прав людини з досліджуваної проблематики зроблено висновок, що обов'язок здійснити реституцію не впливає автоматично із обов'язку виконувати рішення Європейського суду з прав людини, у більшості випадків має місце відшкодування шкоди.

Ключові слова: конфіскація, експропріація, право власності, Перший Протокол, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, компенсація, реституція.

Резюме

Блаживская Н. Е. Особенности применения компенсации и реституции Европейским судом по правам человека с целью защиты права собственности.

Статья посвящена анализу особенностей применения Европейским судом по правам человека компенсации и реституции с целью защиты права собственности. Исследуется практика Европейского суда по правам человека по осуществлению компенсации и реституции в соответствии с положениями ст. 1 Протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. В статье на основе анализа решений Европейского суда по правам человека по исследуемой проблематике сделан вывод, что обязанность осуществить реституцию не вытекает автоматически из обязанности выполнять решение Европейского суда по правам человека, в большинстве случаев имеет место возмещение ущерба.

Ключевые слова: конфискации, экспроприация, право собственности, Первый Протокол, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, компенсации, реституция.

Summary

Blazhivska N. The features of the application of compensation and restitution by the European Court of Human Rights for the purpose of property right protection.

The article is devoted to the analysis of application peculiarities of reimbursement and restitution by the European Court of Human Rights in order to protect property rights. The European Court of Human Rights case study on reimbursement and restitution in accordance with the provisions of Article 1 of the First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is studied. There is concluded in the article on the ground of analysis of the European Court of Human Rights decisions that the obligation to restitution does not automatically result from the obligation to comply with the European Court of Human Rights judgment, in most cases there is a repayment.

Key words: confiscation, expropriation, property right, the First Protocol, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, reimbursement, restitution.

УДК 341.4

О. Т. ВОЛОЩУК

Оксана Троянівна Волощук, кандидат юридичних наук, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ РОЗРОБКИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УНІФІКОВАНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

З розвитком людської цивілізації постійно змінюються і прояви агресії, особливо у нинішній час гострої політичної та економічної кризи у всьому світі. Відповідно проблематика розробки універсального визначення «агресії» у міжнародному праві вважається досі однією із найскладніших. Розповсюдженість агресії в ХХ–ХХІ ст. робить її водночас одним із найактуальніших напрямів для міжнародно-правової доктрини і практики. Збройні конфлікти відбулися, а окремі й досі тривають, у різних регіонах світу, зокрема, у Іраку, Афганістані, Чечні, Македонії, Грузії, Лівії, Сирії, Північному Малі, Центральноафриканській Республіці тощо. На жаль, до цього переліку включають і Україну у зв'язку з подіями, які відбуваються на її Сході. І це зважаючи на те, що агресія визнається у сучасному міжнародному праві як найбільш серйозний міжнародний злочин проти миру та безпеки людства, за який держави-винуватці несуть міжнародно-правову відповідальність. Як влучно зазначив свого часу відомий міжнародник Ю. А. Решетов, сам термін «міжнародний злочин» виник спочатку, щоб характеризувати саме агресивну війну¹. Відповідно, проблема вивчення природи, сутності агресії в сучасному суспільстві є досить актуальною.

Загалом слід зазначити, що питання правомірності застосування збройної сили та ведення агресивної війни з давніх часів привертало увагу вчених. Першими дослідниками даної теми були М. Т. Цицерон, Г. Гроцій, Ш. Монтеск'є, Е. де Ваттель. Фундаментальні розробки у цій сфері були здійснені такими науковцями, як: Я. Броунлі, А. Кассезе, Г. Кельзен, Л. Опенгейм, А. Фердросс, С. М. Швебель. Також даному питанню було приділено увагу Г. Акерманом, Т. Аноуком, Д. Анцилотті, Т. Бенеттом, М. Бергманом, Л. Берковіцем, Б. Ференцем, В. Хартупом, М. Калдором, М. Шоу, З. Селденом, А. Віллсом. Свій внесок у розробку означеної проблеми внесли і вітчизняні вчені, зокрема, М. М. Антонович, М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, М. М. Гнатівський, О. В. Задорожній, І. І. Лукашук, О. О. Мережко, В. В. Мицик, В. М. Ре-